

CUMHURİYET DÖNEMİNDE BİR LE PLAYCI TAHSİN DEMİRAY

Recep Ertürk

Tahsin Demiray sosyolojimizde bugün pek bilinmese de Le Play ekolünün etkin taraftarları arasındadır. Bu ekole mensup kişiler arasında özel bir yere sahiptir. Bu özel yerin birçok nedeni vardır. Bunların arasında bizzat girişimlerde bulunarak sosyoloji kongresi toplamış olması, şehircilik, eğitimcilik, siyaset gibi değişik alanlarda bu ekolün savunucuları arasında oldukça geniş faaliyetleri olan bir kişidir.

Türk sosyolojisinin bugüne kadar pek bilinmeyen isimlerinden birisi olan Tahsin Demiray'ın çalışmaları ve sosyolojinin problemlerine yaklaşımlarını ele almadan önce yaşamöyküsünü kısaca özetlemekte fayda var.

YAŞAMÖYKÜSÜ

Tahsin Demiray 1903 İstanbul doğumlu. Babası ticaretle uğraşıyor. Ancak Tahsin Demiray 1 yaşında iken babası ölüyor. Annesi bir polis memuru ile yeniden evlenir. Biri erkek diğeri kız iki kardeşi bu evlilikten doğar.

Daha sonraları kendisinin de anlattığı gibi çocukluğu ve ilkokul çağı İstanbul'da toplumsal hareketliliğin yoğun olduğu yıllarda geçmiştir. 1908 II. Meşrutiyet'in ilanı, ardından gelen sosyal hareketlilikler, «Hürriyet isteriz», «Şeriat isteriz» çığlıkları, 31 Mart, Babıali baskını, Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcı çocukluğunda tanık olduğu olaylardır. Gençliğinde ise Birinci Dünya Savaşı'ndan çıkmış olarak çıkan bir ülke vardır.

Tahsin Demiray'ın yaşantısının bu dönemlerinin gelecek yıllarını da etkileyeceği muhakkak. Bundan yer yer kendisi de bahsedektir. Ancak yaşantısının bu dönemine ilişkin bilgi bulmak da oldukça zor.

Yaşamı ile ilgili ilk kayıtlar Kadıköy Sultanisi'ni bitirerek öğretmenliğe başlamasıdır. Okulu muhtemelen 1919 yılında bitirmiştir. Üvey babası 1918 yılında öldüğü için 1919 sonları ya da 1920 başlarında annesi ve kardeşleri ile Bolu'ya gider.

Bolu'ya gidişleri işgal altındaki İstanbul'dan kaçış olduğu kadar işe sorunlarının çözümü içindir. Bolu'da kaldığı süre içinde mustantik muavinliği (sorgu yargıcı yardımcılığı) de yapar¹.

1922 yılında annesi ve kardeşi İzmir'e gider. Tahsin Demiray İstanbul'a gelir. İstanbul'a geldiğinde ilkokul öğretmenliği yapar. Öğretmenlikle birlikte yayıncılık serüveni de başlar. İlk yayınladığı kitaplar çocuk kitaplarıdır. Bunlar ilköğretime yardımcı kitaplardır.

Tahsin Demiray'ın bu yıllarda İstanbul'da Muallimler Birliği ile diyalogu başlar. Tahsin Demiray'ın daha sonraları bu kuruluşun yöneticisi olduğu bilinmektedir. Muhasip üyelik ile başlayan yöneticilik Muallimler Birliği'nin genel sekreterliği ile sürer.

1930'lu yıllarda Le Play ekolüne mensup kişilerle diyalogunu ileri derecede geliştirmeye başlar. Yakınları da Demiray'ın çevresinde sosyoloji ile uğraşan bilim adamlarının bu yıllarda görülmeğe başladığını doğrulamaktadır. Tahsin Demiray'ın Çağaloğlu'ndaki Reşit Efendi Hanı'ndaki yayınevi bürosuna sosyoloji ile ilgilenen bilim adamlarının yanı sıra Ethem Menemencioğlu gibi dostları uğramaktadır. Bunlarla uzun tartışmaların yapıldığı yakınlarınca ifade edilmektedir. Yakınları gelen kişiler arasında isimlerini bilememekle birlikte yabancı kişilerin ve bilim adamlarının bulunduğunu belirtmektedir.

1 Tahsin Demiray bu dönemi anlatırken askeri istihbarat örgütünde bilgi toplama işlerinde çalıştığını söylemektedir. İstihbaratçılığı sırasında izlediği kişiler arasında Valâ Nureddin (Vâ-Nû) ile sair Nazım Hikmet de vardır. (Demiray'ın bu dönemdeki faaliyetleri için bakınız: Vâ-Nû, «Bu Dünyadan Nazım Geçti», değişik baskılar s. 137-138).

Tahsin Demiray'ın Kadıköy Sultanisi'nden okul arkadaşları arasında uzun yıllar birliktelikleri sürecektir kişiler var. Bunlar arasında Nihal Atsız, Nusret Köymen, Esat Mahmut Karakurt sayılabilir. Ahmet Bedevi Kuran da Demiray'ın yakın arkadaşları arasında yer alan kişilerden biri.

1924 yılında Türkiye Yayınevi'ni kurar. Yeni alfabenin kabulünden sonra da ilk yeni Türkçe alfabeyi yayımlar. Kimi kayıtlarda ise yayınevinin kuruluş tarihi olarak 1936 yılı geçer².

Tahsin Demiray'ın yeni Türkçe alfabe ile ilk yayınladığı kitaplar, Ziya Kozanoğlu ile birlikte hazırladıkları çocuk kitaplarıdır. Bunlar 1929 yılında yayımlanmıştır³.

Tahsin Demiray, yayıncılık yaşamını sürdürürken bir de gazete çıkarma denemesi yapar. «Türkiye» adlı bu gazete kısa zaman içinde yayın hayatını noktalar. Bu gazetenin satmamasının nedeni yakınlarına göre gazetenin basıldığı Vakit matbaasından baskıların çok kötü çıkmasıdır..

1949 yılında ise «Hafta» adlı dergiyi çıkarmaya başlar. Bu derginin tespit edilebilen sayıları 1953 Ağustos'una kadardır. Bu dergi siyasi ve magazin türü yazı haberlere geniş yer ayırmakta, bol bol fotoğraflar da basmaktadır. Hatta siyasi haberleri magazin bir üslupla ve bol fotoğrafı verdiği söylenebilir.

1946 sonrasında dünyada oluşmaya başlayan yeni koşullarla birlikte Türkiye'nin yönelmeye başladığı ilişkilere daha geniş katılım için Tahsin Demiray'ın yoğun çaba sarfettiği söylenebilir. Yeni kurulan Demokrat Parti'ye büyük ilgi gösterir. Hafta dergisindeki başyazılarında Demokrat Parti'yi desteklemesinin yanında gazeteci yazar olarak fikirlerini ifade imkânı bulur.

Kuruluşunun ilk yıllarında desteklediği Demokrat Parti'ye 14 Mayıs 1950 seçimlerine kadar olan desteğini de giderek çekmeye başlar. Bu partiye belli eleştiriler yöneltmesi yeni siyasal arayışlara girmesi aynı zamanlara rastlar. Ardından 1952 yılı Mayıs ayında Türkiye Köylü Partisi'nin kurucuları arasında yer alır. Kuruluşun-

2 Hayat Ansiklopedisi, Demiray Tahsin maddesi Meydan Larousse, Demiray Tahsin maddesi.

3 Bkz. Türkiye Bibliyografyası 1928-1958 Hususi Nesriyat.

da ciddi çabalar sarfettiği bu partinin genel sekreterliğini üstlenir. Bir müddet genel sekreterlik yaptıktan sonra partinin genel başkanı olur. Parti bekledikleri parlamenter başarıyı gösteremeyince Cumhuriyetçi Millet Partisi ile birleşme çabalarına öncülük eder. 1960 hareketinden sonra ise Adalet Partisi'nin kurucuları arasında yer alır. Bu partiden 1961 seçimlerinde milletvekili olur, Dönemini tamamlamadan partiden istifa eder. Bir müddet yurt dışında kaldıktan sonra tekrar Türkiye'ye gelir. Bu arada Köylü Partisi ile birleşen Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin yönetimine 27 Mayıs hareketine katılan ancak 14'ler grubu ile tasfiye edilen Alparslan Türkeş getirilmiştir. Parti adını değiştirdiği gibi uzun yıllar savunuculuğunu yaptıkları «adem-i merkezîyet» görüşünü de terk etmiş, merkezîyetçi bir karakter almıştır.

Tahsin Demiray, ömrünün son yıllarında bu partinin gençlik kolları ya da bu partiye yakınlığı ile bilinen öğretmenlerin ve diğer mesleklerle mensup kişilerin oluşturdukları derneklerde konferanslar vermiştir.

Yaşamında ilgimizi çeken yanı, Cumhuriyet kurulduktan sonra ülkenin serüveni ile birlikte belli başlı olayların içinde yer almıştır. Yeni devletin kuruluşunda yaşının genç olması nedeniyle aktivitesinin sınırlı olmasından söz edilebilir. Ancak pek de pasif sayılmaz. Yeni cumhuriyeti eleştirmesine rağmen sahip çıkarak savunur. Yeri geldiğinde devletin yönetimini «diktatörlük» olarak nitelemekten hiç geri kalmaz.

Tahsin Demiray, 1955'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmiştir. Bu ülkede altı aya yakın kalmıştır. Bu ülkeden çok etkilendiği halen sağ olan karısı tarafından da ifade edilmektedir.

Altını çizmemiz gereken bir diğer özelliği çok yoksul bir çocuktan sonra bugün milyarlarla ifade edilen bir servet bırakmış olmasıdır. Üstelik bunu yayıncılık gibi çok az kâr bıraktığı söylenen bir alanda çalışarak elde etmiştir.

Geçen zaman içinde fikirlerinde belli değişimler olsa da hiçbir zaman Le Play'ciliği terk etmemiştir. 26 Haziran 1971'de İstanbul'da ölen Demiray, kendisi için sürekli «Le Play müntesibi» deyimini kullanmıştır.

SOSYAL GELİŞMELER VE İLK FAALİYETLERİ

Tahsin Demiray'ın 1945 öncesinde toplum sorunlarımız konusunda herhangi bir çalışması yoktur. Ancak o bu yıllarda da belli faaliyetler içindedir. Bunlar Eminönü Halkevi içinde ya da Muallimler Birliği içinde sürdürdüğü pratik ağırlığı olan çalışmalardır.

Cumhuriyetin ilk on yılı içinde ve sonrasında Muallimler Birliği, Prens Sabahattin taraftarlarının etkisindeki kişilerin yönetiminde bir kuruluştur. Bu kuruluşun faaliyetleri daha çok tek parti döneminin uygulamalarına alternatif tavır geliştirmek şeklindedir. Sözgelisi şehirlerin yeniden düzenlenmesi konusunda tartışmalar başladığında bu ekip şehircilik uzmanı ve Le Play taraftarı olan Prof. Alfred Agache'ı İstanbul'a davet ederek tek partinin şehircilik anlayışına alternatif model hazırlamakla görevlendirmişlerdir. Prof. Agache şehircilik konularında konferanslar vermiştir.

Bir diğeri 1924'lerde «eğitim meselesi» devlet düzeyinde tartışmaya açıldığında yine bu akıma mensup kişiler eğitimbilimci John Dewey'i İstanbul'a getirterek eğitim konusundaki önerilerini yabancı uzmanların desteği ile doğrulamak istemişlerdir.

Tahsin Demiray cumhuriyetin kuruluşundan sonra bu akımın mensupları arasında yer almaktadır. Ancak bu dönemde etkinliği sınırlıdır. Etkinliğini sadece yayıncılık alanında ve pratik faaliyetlerle sürdürmektedir. Yayıncılık alanındaki çabaları dikkatlice izlendiğinde karşımıza belli bir sonuç çıkmaktadır. Bu yayınlarının bir misyonu olduğudur. Her ne kadar çocuk kitapları olsa da bunlar o dönemde yaygın olan «Orta Asyacılık» akımına paralellik gösteren yayınlardır.

Bu yayınlarla devletin yeni kimlik arayışları arasında bağ kurulduğunda çabalarının anlamı daha açık olarak ortaya çıkacaktır. Ancak bu akımın devlet içinde beklediği ve istediği anlamda etkinliğe hiçbir zaman kavuşamamış olması da söz konusudur.

Gerek Tahsin Demiray'ın gerekse bu akıma mensup diğer kişilerin eğitim sorunları ile aşırı derecede ilgilenmeleri hiç de rastlantı değildir. Bilindiği gibi Prens Sabahattin de eğitim sorunları üstünde oldukça uzun durmuştur. Prens Sabahattin, «Türkiye Nasıl Kur-

tarılabilir» adlı broşüründe en geniş yeri eğitim konusuna ayırmıştır.

Anlaşılabilceği gibi Tahsin Demiray'ın eğitim problemlerine yönelik ilgisi, kendisinin öğretmen olmasından, ya da rastlantı sonucu değildir. Bu akımın Türk toplumunun eğitim ile yeni bir kimlik edineceği şeklinde özetlenebilecek yaklaşımı sonucudur.

Tahsin Demiray yayıncılığın ardından başladığı kısa süreli gazetecilik ve 5 yılı geçen dergi yayıncılığı döneminde de eğitim konusuna önem vermiştir.

Ancak dergi çıkarmaya başlamış, bu dergide bazı yazılar yazması ile birlikte Demiray'ın ağırlıklı olarak siyasi konulara yöneldiğine tanık oluyoruz. Bu dönemde ilk yazılarından birisinde cumhuriyet döneminin ikinci meclisinden dokuzuncu meclisine kadar olan dönemini «bir hizbin diktatörlüğü» olarak tanımlaması anlamlıdır. TBMM'nin ilk meclisine yönelik eleştirisi yoktur. Ancak ikinci meclisten çok partili döneme geçilene değin yaklaşık 20 yılı sert şekilde eleştirmektedir.

Dünyada esen rüzgârlarla birlikte Türkiye'de de çok partili bir döneme yönelik gelişmeler içinde Tahsin Demiray yoğun çabalar sarfetmektedir. Yeni kurulan Demokrat Parti'ye övgüler yağdırdığı gibi neler yapmaları konusunda onlara yol göstericiliğe de soyunmaktadır.

Prens Sabahattin'in fikirlerinden yararlanmalarını salık vermektedir. Demokrat Parti ile bu iyi ilişkiler dönemi boyunca gerek iç politika gerekse dış politika konularında bir dizi öneriler getirmektedir. Yapmak isteği şey bu yeni partinin ideoloğuna soyunmaktır.

Ancak Demokrat Parti'den beklediği ilgiyi bulamayacaktır. 1952 yılına kadar süren bu ılımlı yaklaşımların ardından yol ayrımı yaşanacaktır. Demokrat Parti'ye daha önceleri CHP'ye yönelttiği eleştirileri yöneltecektir. Onu da diktatör olmakla suçlayacaktır.

1952 yılı biterken artık kendi yolunu çizmesi gerekmektedir. Siyasal alanda yeni bir parti kurmaya hazırlandığı gibi, kuracağı partiye kuramsal temel arayışlarına da başlar. Ancak yola çıkarırken öncelikle üstünde durduğu bir konu vardır. Kuracağı partinin

«en sağda» olması. Bunun için azami gayreti gösterecektir. Parti kurulurken o güne değin belli dönem CHP tarafından benimsenmiş sonraları ise terk edilmiş olan kimi kuramsal tutumları da partisinin bünyesinde toplamaya gayret edecektir. Söz gelişi «Anadoluculuk» diye bilinen akım. Zaten kendisi «Orta Asyacılık» olarak bilinen akımın önde gelen savunucuları arasında idi. Yine Prens Sabahattin'in programında önemli yer tutan «adem-i merkezîyet» fikri programının ana hattını oluşturacaktır.

Köylülüğün ise partinin sosyal dayanağı olmasına özen gösterilecektir. Anadoluçuluk ile köylülük belli çizgilerde birleştirilecek, din konusunda da devletin yeni bir yaklaşım benimsemesi önerilecektir. Bu yaklaşım devletin din işlerine hiç karışmaması, dinin bir «cemaatler işi» olarak ele alınmasıdır.

Tahsin Demiray'ın bu dönemlerde yayınladığı broşürler vardır. Bunlar siyasal gayelerle çıkarılmış olmakla birlikte belli bir sosyolojik yaklaşımın ürünüdürler. Değişik konuları içeren bu broşürlerde Tahsin Demiray'ın toplum problemlerine sosyolojik yaklaşımlarının temelleri görülmektedir.

YAKIN TARİH ÖNÜNDE

Tahsin Demiray, Türkiye'de siyasal faaliyetlerin Sultan Abdülmecit döneminde ilk kez bir kuruluş olarak ortaya çıktığını savunur. Bu kuruluşun adı «Fedailer Cemiyeti»dir. Ancak kuruluşun üyeleri kısa zaman sonra tutuklanarak Kuleli Askeri Lisesi'nde hapsedilerek yargılanır. Bu nedenle bu olaya «Kuleli Vakası» denildiğini belirtir. Bu hareketi ülke aydınlarının girişmiş olduğu ilk toplu hareket olarak tanımlar⁴.

İkinci olarak Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ni üçüncü olarak da İttihad-ı Osmani'yi sıralar. Bu kuruluşların ilki olduğunu söyler. İttihat ve Terakki Cemiyeti de yine bu kuruluşun (İttihad-ı Osmani) devamı olarak kabul edilir.

Yakın Türk tarihi içinde siyasal akım ve kuruluşları değerlendirirken bu faaliyetler içindeki kişilere de yer vermiştir. Demiray'ın

⁴ Demiray, Tahsin, «Türkiye'de 50 Yıllık İç Politika, Gizli Cemiyetler, Komiteler ve Partiler» İstanbul, Türkiye Basımevi, 1955, s. 3.

Faaliyetlerini özellikle anmaya değer bulduğu isimler arasında Mahmut Celalettin Paşa, oğulları Prens Lütfullah ve Prens Sabahattin vardır. İsmi saydığı bir diğer kişi ise Kuleli Vakası ile adı ilk kez duyulan Baytar Mektebi talebesi Ziya Efendi (Gökalp) olacaktır.

Mahmut Celalettin Paşa ve oğullarının Avrupa serüveni, Avrupa'da yaşayan Jöntürklerle ilişkileri, topladıkları Jöntürk kongresi Tahsin Demiray'a göre geçmiş yılların önemli siyasal olayları arasında yer alır.

Bu değerlendirmelerinde özellikle Prens Sabahattin'e onun faaliyetlerine, yeni yeni tanıyıp benimsemeye başladığı görüşlere yer verir. Daha sonraları Avrupa'da İttihat Terakki'nin doğuşunu hazırlayacak görüşleri ve bu görüşleri savunan kişileri eleştirir. Faaliyetlerindeki zayıflık yanında «merkezci» olmaları da eleştirisinin temel noktaları arasında yer alır.

Prens Sabahattin'in savunduğu doktrini dört sözcükle özetler «Teşebbüs-i şahsi», «Adem-i merkeziyet»⁵. Prens Sabahattin'i bu düşüncelere getiren sürecin «İngiltere'nin nasıl yükseldiği, Osmanlı İmparatorluğu'nun neden çökmekte olduğu» sorusuna yanıt arama kaygısı olduğunu belirtir⁶.

Tahsin Demiray, yüzyılın başlarında Selanik'in Batı'dan gelen birçok fikrin yaygınlık kazandığı ve tartışıldığı bir yer olduğu şeklindeki yaygın kanıyı da reddeder. Ona göre İttihat Terakki Selanik'teki Mason locaları tarafından kurulmuştur.

Selanik sadece masonların faaliyet sahasıdır. Avrupa'da ise Prens Sabahattin ile İttihat ve Terakki yanlıları arasında belli çatışmalar vardır. Meşveret gazetesi çevresinde toplananların temel fikirleri «merkeziyetçilik»tir⁷. Bir arada bulunmalarının ana nedeni sa-

5 Demiray, Tahsin, a.g.e. s. 7.

6 Burada cevapsız kalan bir soru var. Prens Sabahattin'in niçin sadece İngiltere'nin gelişmesi ile ilgilendiği. O dönemde başka ülkeler de belli gelişme içindedir. Sözgelisi Fransa, Alman ve hatta Amerika Birleşik Devletleri.

7 Belirlenmesi gereken konu bu cemiyetin fikirlerinin sadece merkeziyetçilik olduğu cümlesinin bize çok şey anlatmayacağı. Bu merkeziyetçilik kendi örgütlenme modelleri mi? Yoksa devlet ve toplum önerdikleri örgütlenme modelleri mi? Toplum için böyle bir model önerdiklerini söylemek güç. Ancak batılılaşma yanlısı oldukları kesin. Bunların merkeziyetçi olmaları nedeni ile Al-

dece Abdülhamit'i düşürmektir. Bunun Dışında bir arada durmalarını gerektirecek ortak yanları yoktur. Bunlar Prens Sabahattin'e karşı da sert eleştiriler yöneltmektedirler.

Bu dönemde Abdülhamit'in Almanya ile İttifak yapmasının genç subayların Alman militarizminden etkilenmesine neden olduğu, bu genç subayların Jöntürklerden de etkilendiği, Balkanlarda komitacılarla savaşmaları sonucunda kendilerinin de çetesi oldukları, ihtilalcı fikirlerle yetişmeleri yanında Alman hayranı da oldukları görüşüne yer verir⁸.

Meşrutiyetin ilanından hemen sonra da yurt dışında yaşayan «hürriyet mücahitleri»nin ülkeye dönmeye başladığını, Prens Sabahattin'in de üç yıl önce Avrupa'da ölen Mahmut Celalettin Paşa'nın cenazesi ile İstanbul'a döndüğünü, İttihat ve Terakki ile belli diyaloglara girdiğini belirtir. II. Meşrutiyetin de değerlendirmesini yapar.

Bu değerlendirmeye göre II. Meşrutiyet Mason Locası kökenli Selanik grubu İttihatçılar ile İttihatçıların taraftarlarınınca gerçekleştirilmiştir⁹.

Bu gruplar daha sonra Türkiye'nin kaderinde yarım yüzyıl rol sahibi olmuşlardır.

Bu dönemlerle ilgili altını çizdiği bir diğer konu Ahrar Partisi'dir. Tahsin Demiray'a göre bu parti «Garp demokrasilerinin anladığı mana ve mahiyette ilk parti'dir. Bu partiye sadrazam Kâmil Paşa¹⁰ tarafından da ilgi gösterilmiştir¹¹.

manya ile işbirliği yaptıklarında kuşku götürür. İngiltere - Rusya İttifakından sonra başka terörlülerinin de kalmadığı bilinmektedir. Daha sonraları açıklanacak olan Reval sözleşmesi bu durumu açıklamaktadır.

8 Bu değerlendirmesi daha sonraları birçok çalışmasına mesnet teşkil edecektir.

9 Yapılan değerlendirmeyi ihtiyatla karşılamamanın gereği açıktır. 1908 ikinci meşrutiyetinin hazırlanışındaki Batı'nın ve Batı'daki egemenlik merkezlerinin Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkileri, imparatorluk üstündeki nüfuzları ve birbirleri ile yaptıkları anlaşmalar açıklığa kavuşturulmadan yapılacak değerlendirme ve açıklamalar eksik kalacaktır. Diğer yandan meşrutî yönetimin gerekliliği konusuna Prens Sabahattin de taraftardır. Üstelik verilmesi gereken hürriyetler ile «hürriyetçilik» konusunda İttihat Terakki'den daha geniş düşünmektedir.

10 Kâmil Paşa. «İngiliz Kâmil Paşa» diye bilinen İngiliz hayranlığı ve İngilizlere yakınlığı ile ünlü Osmanlı sadrazamıdır.

11 Demiray, Tahsin, a.g.e., s. 14.

Tahsin Demiray belli bir sıra içinde anlattığı parti, cemiyet ve komitelerle birlikte yakın tarihteki toplumsal gelişmeleri belli bir yorum içinde açıklamaya çalışır. Özellikle II. Meşrutiyet'ten sonra başlayan geniş imparatorluk topraklarının birer ikişer kopuşunu yalnız İttihat ve Terakki'nin kusuruymuş gibi göstermek ister¹².

31 Mart Vakası değerlendirirken de olayda «yabancı parmağı» aramak gerektiğine işaret eder. Ancak bu olayla ilgili geniş bilgi vermediği gibi ayrıntılı değerlendirmelere de girmez¹³.

İttihat Terakki'nin ülkeyi yönetme biçimi, Sovyetler Birliği'nin yöneten komünist partisinin yönetim şekli ile Özdeş tutulur. İttihat Terakki ülkeyi bir dizi zarara sokmakla itham edildiği gibi «Asırların yıkamadığı dünya devletlerinin çökertemediği tarihin büyük devleti bir avuç komitacının elinde son nefesini veriyordu» şeklinde yorum yapılır¹⁴.

Millî Mücadele: Türk tarihinin yakın dönemlerini değerlendiren Tahsin Demiray, Millî Mücadele yılları için de tutumlarını açıklar. Bu dönemi açıklarken eskiyi değerlendirmeye göre daha az güçlüklerle karşılaşır. Bunun nedeni Millî Mücadele yıllarında mensubu olduğu ekolün belli tavırları vardır. Bu yılları mensubu olduğu ekol ile birlikte kendisi de yaşamıştır. Bu yılları değerlendirirken mevcut siyasal akımları iki gruba ayırır. Bunlardan ilki «Türk, milliyetçi, şahsiyetçi, teşebbüscü, liberal, ananeci, aileci» olan gruptur. Tahsin Demiray'a göre bu silaha sarılmış olan gruptur.

Diğeri ise «Osmanlı, beynelmilelci, yığınca, sosyalist, komünist» gruptur. Bunlar cephe gerisindedirler. Birincilere karşı işbirliği yapmışlardır^{15 16}.

12 Demiray, Tahsin, a.g.e. s. 15.

13 Yakın tarihimizdeki bu talihsiz olay için birçok şey söylenmiştir. Ancak Prens Sabahattin'in bu olaya katılması söz konusudur. Bu olayla ilgili olarak tufuklandığı, İngiliz elçiliğinin müdahalesiyle serbest bırakılmasının ardından yurt dışına gittiği bilinmektedir.

14 Demiray, Tahsin, a.g.e. s. 21.

15 Bu görüşlere katılmamanın mümkünü yoktur. Bugün bütün sosyologlarımızın ve tarihçilerimizin birleşebildikleri konu Millî Mücadele'yi İttihat Terakki'nin genç kadrolarının verdiği'dir. Le Play ekolü mensuplarının İngilizlerle diyalog kurarak işgalleri önlemesi için «ikna» edilmesi fikrinde oldukları söz konusu. Daha sonraki sayfalarda bu görüşü kendisi ifade edecektir. Prens Sa-

Üstelik ülke içindeki bu bölünmenin II. Dünya Savaşı ardından dünyada ortaya çıkan cepheleşme hareketinin ilk örneği olduğu fikri de Tahsin Demiray'a aittir. Milli Mücadele yıllarında Türkiye'nin fikir akımları açısından en çok Rusya'dan etkilendiğini söyleyecektir¹⁷.

1920-1921 yıllarında Türkiye'nin fikir akımları açısından Rus ihtilalinden etkilenmesinin Tahsin Demiray'a göre iki nedeni vardır. Bunlardan ilki Türkiye'nin içinde bulunduğu durumun özellikleri ikincisi ise Rusya'nın faaliyetleridir. Zaten tek parti dönemi ile sık sık Sovyet Rusya rejimi ve Mussolini İtalya'sı arasında benzerlik kurmaktadır.

1930'lardaki «Serbest Fırka» olayını da ankete benzettir. 1923'ten 1930'a kadar olan uygulamaların halk üstündeki tesirlerini öğrenmek isteyen Mustafa Kemal Atatürk'ün böyle bir denemeye girdiğini savunur.

Yine tek parti dönemindeki «İnönü dönemi»ni değerlendirirken «hürriyetsizlik hakimdi» der¹⁸. Ancak İkinci Dünya Savaşı dönemini eleştirmez. Savaş koşulları nedeniyle iktidarın uygulamalarını olağan bulur.

Ancak bu dönemde Türkiye içinde «sol» gelişmiştir. Özellikle de Almanların Stalingrad yenilgisinin ardından Türkiye'de solun «sokağa uğradığını» belirtir. 1944 Mayıs'ında Milliyetçilere baskı yapıldığını, tutuklandıklarını, harp sonrası koşullar nedeniyle serbest bırakıldıklarını söyler.

Tahsin Demiray, II. Dünya Savaşı sonunda Avrupa'da iki diktatörlüğün yıkıldığını, ancak «Garp demokrasileri» ile savaş koşullarında ortak düşmana karşı savaşan «Rus diktatörlüğünün» ayakta kaldığını belirtir. Savaştan «hür insanlar cephesi» galip gelmiştir. Diğer halkları da «renklerini belli etmeye» çağırmaktadırlar. Türkiye de bu çağrıya uyar ve Birleşmiş Milletlere girer. Bu ülke içinde de çok partili rejime geçmek demektir. Ancak Tahsin Demiray

bahattin'in İngilizleri «İkna» etme konusunda Nezahet Nurettin Ege'nin çalışması da bir fikir vermektedir.

16 Demiray, Tahsin a.g.e., s. 24.

17 Demiray, Tahsin a.g.e., s. 24.

18 Demiray, Tahsin, a.g.e., s. 35.

gerek kendisinin gerekse aynı ekole mensup kişilerin başlangıçta Demokrat Partiyi desteklediklerini unutacak, çok partili döneme geçişin tek parti içinden «dostlar-arkadaşlar»ın kurdukları parti ile olacağını savunacaktır. Bu iki parti arasında ayırım olmadığı fikrindedir.

Fakat bu görüşleri 1953 sonrasının görüşleridir. Bundan önceleri yani 1951 yılına kadar Demokrat Parti'yi desteklemiştir. Bu durum gerek Tahsin Demiray gerekse bu ekole mensup kişilerde sık sık karşımıza çıkacak bir durumdur. Medodik ve sürekliliği olan bir düşünce yerine günün koşulları ile sınırlı tavır almak durumunda olmaları düşünce sürekliliğinden yoksun olmalarının da temel göstergeleri arasındadır.

Dış dünya II. Dünya Savaşı ardından başlayan gelişmelerle birlikte Demiray'ın bir müddet bocaladığını söylemek de mümkün. Bu dönemde özellikle dış politika tercihlerinde kararsızlığı söz konusudur. Bu kararsızlığın belli nedenleri vardır. Bunların başında savaş sonrasında İngiltere'nin dünya egemenlik ilişkilerinde payının sınırlanması söz konusudur. Amerika Birleşik Devletleri özellikle Yalta Konferansı ardından dünya egemenlik ilişkilerinde Batı dünyasının lideri konumuna gelecektir. Bu durum ABD'ye yeni görevler yükleyecektir. Savaştan çıkıldığında İngiltere'nin ilişkileri sınırlanacaktır. Tahsin Demiray'ın kararsızlığının temel nedenlerinden biri de bu durumdur. O güne değin İngiliz hükümetleri ile arası iyi olan bu akıma mensup kişiler en başta da Tahsin Demiray Ortadoğu ülkelerinin problemlerinin çözümünde İngiltere'ye ABD'nin önerileri çerçevesinde hareket etmesini önermektedir^{19 20}.

TOPLUM YAPIMIZ

Tahsin Demiray'a göre toplum yapımızın temel özelliği «köylülük»tür. Türkiye «köyler devleti»dir. Ülke nüfusunun yüzde 85'i köylerde yaşamaktadır. Bu nedenle devletin «iktisadi davalarının» başında da köy ve köylüler gelmelidir.

19 Demiray, Tahsin, «4. Büyük Kongre'de genel Başkan Tahsin Demiray'ın konuşması», İstanbul, Türkiye Köylü Partisi Yayınları, 1956, s. 11.

20 Prens Sabahattin ise İngiltere ve ABD arasında ayırım yapmayacak Anglo-Saksonların tümü için yargı ve değerlendirmelerde bulunacaktır.

Toplum yapımızın tanınması, tanımlanması ve problemlerin çözümlü için de belli yollar önermektedir. Bunların başında da Mehmet Ali Şevki Bey'in «Memleketi Tanıma Yolu» adlı çalışmasını salık verecektir. Bu kitaptaki anket sorularının ülkeyi tanımak isteyenlere yararlı olacağını savunmaktadır.

Toplumumuzun «köylü» olduğu tespitinden yola çıkan Tahsin Demiray köy kelimesinin kökünü de Orta Asya kaynaklarında bulunduğu köy tanımını tercih eder.

Bu tanıma göre «Türkler koyun ve keçi beslediklerine göre birbirlerinden farklı coğrafi parçalara yönelerek değişik boylara ayrılmışlardır. Koyuncular «küy», küylük yerleri, yazıyı tercih ederlerken keçiciler ise kır, kıraç, pınarlık yerlere çıkıp inmişler, böylece bazıları daha fazla dağlı, bayırlı mizaca ve kuytu düzlük yerlerdeki-ler de daha toplu ve uysal mizaca sahip olmuşlar»dır. Bu şekilde toplumumuz tarihindeki göçebe dönemini «koyun çobanlığı» ile açıklamak istenecektir²¹.

Köylülüğümüzün ise 8. yüzyılda Türklerin Orta Asya'dan Ön Asya'ya İslamlaşarak geçmeleri ile başladığı, böylece Türklerin yerleştiğini savunur. «Türk boyları, Horasan'dan başlayarak yerleşik topluluklar olmaya başlamışlardır. Ve bu yerleşme 1250 yıldan beri sürüp gelmiştir. Bugün de devam etmektedir» diyerek çobanlıktan köylülüğe geçişimizin hala sürdüğünü ifade eder²².

Bu şekildeki bir açıklama ile köy kelimesinin «koyun»dan geldiği varsayılacaktır. Daha da ileri gidilerek «Eski Türklerin Hayatlarına karışmış, daha doğrusu toplum hayatlarının şahsi mizaç ve karakterlerinin teşekkülünde müessir rolü olan şu üç hayvan üzerinde son derece ısrarlı durmaklığımız gerekmektedir.» denilecek. Bunlar «at, koyun, keçi...» ile «Mahsullerden de: Buğday ve arpa. Bitkilerden: Ot ve yaprak» olarak belirtilecektir.. Ardından da «Türk, işte bu unsurların içinde ve onların ardı sıra yaşamıştır» diye kaydedilerek uygarlık tarihi ile yaşıt olan Türk tarihi ve Türklerin tarih içindeki serüvenleri üç tür hayvan ile iki tür bitkiye bağlı ola-

21 Demiray, Tahsin, «Toplum Yapımıza Tarih İçinde Bir Bakış», İstanbul, Türkiye Basımevi, 1955, s. 6.

22 Demiray, Tahsin, a.g.e., s. 6.

rak açıklanmak istenecektir²³. Üstelik bu açıklama «Türkçülük» adına yapılacaktır.

Diğer Türkçüler gibi Tahsin Demiray da Türkçülüğün beşiği olarak Orta Asya'yı kabul eder. Türk'ün Orta Asya'da güçlendiğini savunur. Bu güçlenmede Orta Asya'nın coğrafik klimatolojik özelliklerinin etkin rolü olduğu bu nedenle Türklerin «harikulade meziyetlere sahip olarak yetistikleri, koyun, keçi ve atı Türklerin evcilleştirdikleri, buğdayı ilk kez Türklerin ektiklerini söyler²⁴ ²⁵. Özellikle atın «Türk medeniyetinin temellerinden biri» olduğunu belirtir.

Bu şekilde bir yaklaşımla bir yandan koyun ve keçiyi yüklenen misyonla «köylü» olduğumuz söylenecek, diğer yandan ata yüklenen misyonla köylülükten önce ve öte gezici, göçebe hareketli ve askeri karakter taşıyan bir toplum olduğumuz iddia edilecektir²⁶.

Tahsin Demiray, Cumhuriyet ile Asya'daki göçebe Türkler arasında bağ kurup, aradaki 600 yıllık bir dönemi yok sayınca bu kez de «medeniyet» tartışmalarındaki yerimiz gündeme gelir. Ancak o, medeniyetin -özellikle Batılı tarihçilerce- eksik tanımlandığı tesbiti ile bu tartışmanın getireceği muhtemel sonuçtan kurtulmak isteyecektir. Şehir medeniyetine karşı göçebe medeniyeti diye bir medeniyetin olduğunu savunarak «Türklük» ve «köylülük» kavramlarına temel bulmaya çalışacaktır.

Türklerin Orta Asya'dan göçlerine, Asya tarihindeki rollerine, ön Asya'daki toplumsal ilişkilerdeki yerlerine ilişkin olarak da Türklerin ticaretle uğraştıklarını savunacaktır. Oysa bugün Türklerin tarih içindeki kimliklerini belirleyecek şekilde ticaretle uğraşmadıkları toplum bilimciler ve tarihçiler arasında kabul görmüş doğrular arasındadır.

Türklerin ticaretle uğraşmaları sorunu gündeme gelince bir başka güçlük çıkmaktadır. Yine ticaret ile tarihe çıktığı söylenen Yunan uygarlığı, bu uygarlığın temel özelliği olarak da «kölecilik» söz konusu edilince Tahsin Demiray bu kez de medeniyeti «köleli

23 Demiray, Tahsin, a.g.e., s. 6.

24 Demiray, Tahsin, a.g.e., s. 7.

25 Buğdayı ilk kez Türklerin ektikleri iddiasını ihtiyatla karşılamak gerekmektedir. Çünkü tarıma önce yerleşik uygarlıklar geçmişlerdir.

26 Bilineceği gibi köy, yerleşik, küçük ünedir. Tanımının en önemli unsurlarından biri az nüfusu ve hareketsizliğidir.

medeniyet», «kölesiz medeniyet» olarak ikiye ayırmak yoluna gidilecektir. Mısır, Ege ve Roma'da köleci medeniyetin olduğu, Türklerin medeniyetin ise «kölesiz» olduğunu savunarak karşılaşacağı muhtemel soruları peşinen bertaraf etmiş olacaktır.

İslamiyeti değerlendirirken de yine tutarlı bir yaklaşımı olmayacaktır. Orta Asya'daki iç huzursuzlukları, kaynaşmaları efsanelere bağlayacak²⁷. İslamiyete geçiş ise «Türkler, İslamiyetten önce göktanrıya inanıyorlardı. Dinleri tabiat dini idi. Tek tanrıydı, İslamiyet de din-i tabii olduğundan kolayca benimsediler» şeklinde açıklanacaktır. Sosyolojinin kabul etmesi mümkün olmayan bu açıklama daha da ileri götürülerek Türklerin İslamiyetin öncülüğünü ele geçirmeleri sorusu gündeme gelince «manevî sebepler de amil olmuştur» denilerek adeta geçiştirilecek, ne tür çatışma, çelişki ve ilişkilerin rolü olduğu sorusu yanıtızsız kalacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'nu her ne kadar gözardı etmek istese de bunun mümkün olmayacağını bilecektir. En azından yaşanan cumhuriyete bıraktığı coğrafik temel söz konusudur. Bu nedenle birkaç sözcükle de olsa Osmanlı İmparatorluğu'ndan bahsedecektir. Tahsin Demiray'a göre Osmanlı İmparatorluğu'nu anlayabilmek için 15. yüzyıla önem verilmelidir. Türklerin Yakın Doğu'da varlıklarının egemenliklerinin sırrı ise toplum yapımızda, devlet teşekkülümüzün özelliklerindedir.

Ancak yine de belli öngörülerde bulunmaktan da kendini alamayacaktır. Bu öngörülere göre Osmanlı İmparatorluğu «askeri devlet»ti. Merkezinde daimi ve paralı bir ordu kurmuştu²⁸.

Devlet yapımızın bir özelliği olarak «merkezi ordu»dan bahsedilmekle birlikte ardından da «ordunun esas gücünü sipahilerin teşkil ettiği» öne sürülerek ilk görüş terk edilecektir. Sipahilerin «toprak sahibi» oldukları da Tahsin Demiray'ın öne sürdüğü tezler arasındadır.

İmparatorluğun üç kıtada devlet olmasına rağmen esas gücünü Anadolu'dan aldığı, giderek «Bizans tavrı almaya başlamasıyla Anadolu Türk'ü ile imparatorluğun arasının açılmaya başladığı, İmpa-

27 Demiray, Tahsin, a.g.e., s. 8.

28 Demiray, Tahsin, a.g.e., s. 13.

ratorluğun, Anadolu'yu, Türkmenleri terk ettiği müddetçe çöktüğü, Nizam-ı Cedit, Islahat ve Tanzimat hareketlerinin Anadolu'nun bünyesine uymadığı, Avrupalılaşıma gayretinin tutmadığı söylenecektir.

Bu açıklamalar ile Osmanlı İmparatorluğu konusunda ve genel anlamda Türk tarihini değerlendirme metodu konusunda belli ipuçları elde etmek mümkün. Ancak bu yaklaşımın Türk toplumunu ne derece açıkladığı tartışma götürülen bir konu olarak karşımızda duracaktır. İmparatorluğun «askerî devlet» olduğunun söylenmesinin hemen ardından adeta «askerî devlet değil» sonucu çıkarılabilecek ifadeler kullanılarak esas gücün merkezi orduda değil, Anadolu'da yerleşen tımar sahiplerinde olduğu yaklaşımı birbiriyle pek bağdaşmamaktadır.

İkincisi Osmanlı İmparatorluğu'nun «Bizanslaşma»sıdır²⁹. Bizanslaştıkça gerilediği iddia edilen imparatorluğun yıkılışı olarak da Anadolu Türkleri ile bağlarının kopması gösterilmesidir.

Bu açıklama olumsuz anlamda da olsa Osmanlı İmparatorluğu'nda belli bir «Bizanslaşma»nın olmasıdır. Ancak Bizanslaşmanın ne zaman, nasıl, hangi sosyal sebeplerden olduğu sorusu ise açıkta kalmaktadır.

Tahsin Demiray 1955 yılının verilerini temel alarak yaptığı değerlendirmede nüfusumuzun yaklaşık 24 milyon olduğunu belirtir. Bu nüfusun 8 milyonunun aşiret olduğu, 12 milyon nüfusun köy hayatı yaşadığı, toplam 20 milyon nüfusunun Oğuz Türk'ü (saf Türkmen) olduğu, toplum yapımızın hâkim manzarasının «Türkmenler, koyunları ve keçileri»³⁰ tanımlamasını yapar.

Kalan nüfusun işçi, esnaf, sanatkâr ve zanaat erbabı ile azınlıklardan müteşekkil bulunduğunu savunur. Bunların arasında Balkan ülkelerinden gelen göçmenler ile Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan memur kahıntılarının olduğunu iddia eder. Bu 4 milyonluk nüfusu da «küçük bir ümmet»³¹ diye tanımlar.

Bunların Türk devletinin yapısına uymasını (adapte olmalarını), «yayla, dağ, yamaç, orman Türkmeniyle» bütünleşebilmelerini

29 Demiray, Tahsin, a.g.e., s. 14.

30 Demiray, Tahsin, a.g.e., s. 15.

31 Demiray, Tahsin, a.g.e., s. 16.

problem olarak görür. Bu problemin çözümünün ise kendi partilerinin (Türkiye Köylü Partisi) çözmesi gereken sorunlar arasında olduğunu savunur.

Toplum yapımız ve bu yapının problemleri ele alınırken bu problemlere uygun siyasal çözümler önerildiği gibi mevcut siyasal kuruluşlar da belli değerlendirmelerden geçirilecektir.

Tahsin Demiray'ın en çok üstünde durduğu siyasal sorun «tek parti»dir. Tek partinin Karbonarist İtalyan örgütlerinden yapımıza bulaştığı, Mason kuruluşları ile de varlığını geliştirerek sürdürdüğünü söylediği daha önce ifade edilmişti. Cumhuriyet dönemi değerlendirmelerinde tek partiyi bu tür örgütlere benzetme de 1917 yılında Rusya'nın ardından Mussolini İtalya'sı sonrada bizde görüldüğünü söyler.

Demokrat Parti'yi de «devlet partisi» özellikleri ile kuruldu diye tanımlar. İktidara geldikten sonra da bu devlet partisi özelliklerini pekiştirdiği savındadır. Kamu İktisadi Teşekkülleri'nin imkânları ile devlet partisi özelliklerini geliştirdiği ve pekiştirdiği inancında olacaktır.

Demokrasiye geçmenin önkoşulu olarak devlet partisi dışındaki partilerin seçim kazanmasını belirtecek, kendi partisinin bu tür olumsuz göreneklerden arınmış olmasını isteyecektir.

Partinin ilk özelliğinin de demokratiklik özelliği olmasını isteyecek, bu yeni zihniyetin TBMM içinde de yerleştirilmesini savunacaktır. Bunun mümkün olma koşulunu da Türkiye'de oluşmuş partilerin ve parti anlayışlarının dışına çıkmakta görecektir.

Önerdiği parti tüzüğünde de parti bünyesindeki hiyerarşi reddedilecek, üyeler «merkezde» ve «mahalli ünitelerde görevli» partililer olarak iki sınıfa ayrılacaktır. Üyelerin de örgüte değil, program, tüzük ile partinin gaye ve amaçlarına bağlanmasını muteber görecektir.

«Muhit teşkilatı» diye adlandırılan mahalli teşkilatların ilçe ve bucaklarda olması istenecek köy ve mahallelerde parti örgütü olması gereği savunulacaktır. Gerekçe olarak da «kulfet ve huzursuzluk kaynağı olması» gösterilecektir. Köylerde partilerin sadece temsilcilerinin olması yeterli kabul edilecektir.

Bu öneriler yapılırken mümkün olan en az insanla siyaset yapılması benimsenmekte. ABD'deki partiler model olarak sunulmaktadır. Ancak mümkün olan en az insanla siyaset yapmak savunulurken erdemlerine çok değer verilen ve inanılan demokrasinin nasıl gerçekleşeceği sorusu olacaktır. Mümkün olan en fazla insanın yönetime katılması olan demokrasi ile az insanla siyaset yapmak arasındaki dengenin nasıl olacağı cevapsız kalan sorular arasında bulunacaktır.

Parti örgütlerinin yapılanmasında da değişiklikler önerildiği kaydedilmiştir. Bu değişiklikler arasında partilerin birkaç ili kapsayan bölge örgütlerinin olması gereği de savunulacaktır. Bölge örgütlerinin «adem-i merkeziyet» ve «muhitçilik»in vazgeçilmez koşulu olduğu belirtilecektir. Ülke yönetiminde çift meclisli parlamento ve dar seçim çevresi savunulacaktır^{32 33}. Önerdiği seçim sistemi çok net olmamakla birlikte bütün ilçelerin kendi temsilcisini seçmesi şeklinde olacaktır.

Görülebileceği gibi, Tahsin Demiray'da politika ve sosyoloji iç içedir. Politik sorunlara sosyoloji temelinde çözümler arayabilmekte. Sosyoloji problemlerine ve toplumumuzun sosyoloji çerçevesinde yanıt aranacak problemlerine politik ilişkiler içinde çözüm önerme çabasını gösterebilmektedir.

Bu çerçevede içinde de kesin terk etmediği hatta her derde deva olduğunu söylediği iki kavram da ademi merkeziyet ve teşebbüsü şahsidir. Diğer bir deyişle toplumun ve devletin gayri merkezi olarak örgütlenmesi, kişisel girişimciliğin desteklenmesi.

Ancak 1955 başlarında belli tutum değişikliği içine girdiğine tanık oluyoruz. Cumhuriyetçi Millet Partisi ile birleşme çabaları. Bu çabalara çok ağırlık verecek. Hatta partinin birleşmesi uğruna kendisi genel başkanlıktan çekilebilecektir. Bu parti ile birleşme çalış-

32 Türkiye'de siyasi partiler ve kurumlar ile devletin temel yapısı 1960 ve 1980 hareketleri ile belli değişikliklere uğramıştır. 1960'ta bu önerilere uygun olarak siyasal kurumlar oluşturulmuştur. Ancak daha sonraları ilk şikâyetler de bu ekipten gelecektir. 1980'deki düzenlemeler de bu ekibin daha önceleri (1980 öncesi) savundukları çözümlere uygundur.

33 Demiray, Tahsin, «Türkiye Köylü Partisi 5. Büyük Kongresinde Genel Başkan Tahsin Demiray'ın konuşması» İstanbul, Türkiye Basımevi, 1957, s. 10.

malarına başlar başlamaz «Türkçü» ve «Milliyetçi» akımlara ilgisi artacaktır.

Bunun açıklanabilir nedeni vardır. Belli koşulların değişmesi Anglo-Saksonlarla birlikteliği savunanlarla Turan siyasetini önerenlerin dünya koşullarında değişmeler gereği yan yana düşmeleridir. İşte ise Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin belli bir oy kaybının söz konusu olması. Türkiye Köylü Partisi ise beklediği parlamenter başarıya hiçbir şekilde ulaşamayacaktır.

Dış koşullar ise bu akımların bir arada olmaları için yeterli zorunlulukları taşımaktadır. Bu zorunluluklar cumhuriyet döneminin başından beri zaten olagelmıştır.

Bir dönem Le Play ekolü mensupları ile komünistler de belli uluslararası koşullar gereği bir araya gelmiş, hapisteki şair Nazım Hikmet'in kurtarılması için ortak kampanya yürütmüşlerdi. Aynı dönemde Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Sovyetler, Türkiye üzerine ortak tavırlar alacaklar. Birçok konuda —Türkiye ile ilgili— ortak çalışmalar yapacaklardır³⁴.

Le Play ekolünün «Türkçüler»le ortak çalışmalar yapması da yine dış dünyada belli ilişkilerin değişmesi sonucu olacaktır. Ya da dış dünyada belli ilişkilerin hemen ardından gerçekleşecektir.

Bu yeni ilişkiler özellikle de İkinci Dünya Savaşı sonrası Yalta Konferansı ardından kurulacaktır. Bunların ilki Almanya'nın dünya egemenlik ilişkilerindeki siyasal rolünün ortadan kaldırılmasıdır. İki kutuplu bir dünya sistemine doğru başlayan yönelim içinde Batıcı siyasetler arasında yeni ilişkileri hazırlamıştır.

Bu çerçeve içinde Türkiye'de Le Play ekolü mensuplarının da yeni tercihleri olacaktır³⁵. Kuşkusuz «Türkçüler»in de olacaktır³⁶.

34 «S.S.C.B. Dışişleri Bakanlığı Stalin, Roosevelt ve Churchill'in Gizli Yazışmalarında Türkiye», Çev: Levent Konyar, İstanbul, Havass Yayınları, 1981, s. 18, 63, 67, 79 ve muhtelif sayfalar.

35 Gerçi Prens Sabahattin bu konuda bir ayırım yapmamaktadır. Ancak Tahsin Demiray «en geniş şahsi teşebbüs özgürlüğünün ademi merkezîyetin» ABD'de olduğunu savunacaktır. Hint Müslümanlarının lideri Ahmed Azad'ın savunmasını, savunmadan 36 yıl sonra yayımlayacaktır. Ayrıca bu savunma, yapıldığı günlerde de Türkiye'de yayımlanmıştır.

36 Reha Oğuz Türkkan «Türkçülük»ten yargılanmış, ardından ABD'ye giderek yerleşmiştir. Halen de ABD pasaportu taşımaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan yeni ilişkiler içinde ABD sıcak savaş ardından gelen soğuk savaş döneminin galiplerinden birisi ve «Hür Dünya»nın lideri olacaktır.

ABD, soğuk savaş döneminde Sovyetler Birliği dışında kalan Beyaz Ruslarla belli ilişkiler kurduğu gibi bu ülkedeki diğer uluslara yönelik politikalara da destek vermekten çekinmeyecektir. «Türkçü»lerin politikalarında da belli değişiklikler olacaktır. Bu değişikliğin ilki Batı içindeki ilişkilerde daha geniş nüfusla ve coğrafya parçası ile daha fazla pay almak değil, «komünist çizmesinden esir Türkleri kurtarmak» şeklinde değişiklik gösterecektir.

Le Play ekolü mensupları da ABD ile daha geniş ilişkiler kurmaktan yana olduklarına göre aralarında yakınlaşma olmaması ve işbirliği yapmamaları için çok neden kalmayacaktır.

Ülke içinde de bu iki ekolün yakınlaşmalarına hatta birleşmelerine gerekli ve yeterli zemin vardır. İki bir dönemin tek partisi CHP, ikincisi onun içinden çıkmış ve bu akımlara kuruluş yıllarındaki ilgi ve yakınlığı göstermeyen Demokrat Parti. Bu iki kuruluş «devlet partisidir». «Demokrasi»de doğal olarak bu iki kuruluşun dışında kurulacaktır³⁷. Tahsin Demiray, bu iki siyasi partiyi «birbirine iktidar ve muhalefet devreden» ve «birbirinin iktidar ve muhalefetinden sorumlu» diye tanımlayacaktır³⁸.

Tahsin Demiray, önceden «totaliterlik», «diktatörlük» v.b. suçlamalarını yakıştırdığı Ziya Gökalp ve Devamcıları ile de giderek yan yana düşecektir.

Belirtilmesi gereken nokta, Tahsin Demiray'ın belli noktalarda ortaklık kurduğu ve işbirliği yaptığı siyasal grubun Ziya Gökalp'ın daha çok cumhuriyet dönemi öncesi fikirlerine yakınlık duyan «Türkçü» ve «milliyetçi» gruplar olmasıdır.

Sonuçta Tahsin Demiray da görüşlerini, özellikle de geçmişe yönelik değerlendirmelerini belli sınırlar içinde «gözden geçirme» ge-

37 Demiray, Tahsin, «C.K.M.P. Yeni Tüzük Tasarısı Üzerine Düşünceler...» İstanbul, Türkiye Basımevi, 1959, s. 4.

38 Demiray, Tahsin, «Türkiye Köylü Partisi 5. Büyük Kongresinde Genel Başkan Tahsin Demiray'ın Konuşması», İstanbul, Türkiye Basımevi, 1957, s. 12.

reğini duyacaktır. Kuşkusuz diğer ekip için de aynı durum söz konusudur. Bu gözden geçirme «dilcilik» alanında olduğu gibi birçok alanda kendisini gösterecektir.

İlk Türkçülerin aksine 1960 sonrasının Türkçüleri «dilde Türkçülük»e çok itibar etmeyecekler, hatta bu çerçevede çabalara şiddetle karşı çıkacaklardır.

Bu iki akımın yakınlaşmasının diğer bir örneği Tahsin Demiray'ın 1961'de Adalet Partisi kurucusu olması, bu partiden TBMM'ye girmesi bir dönemi tamamlamayan milletvekilliğinin ardından 1968'li yıllarda CKMP'nin devamı olan partiye yakınlığı ile bilinen mesleki ve gençlik kuruluşları için düzenlenen kapalı salon toplantılarına katılması konferanslarda konuşmacı olmasıdır.

«Türkçü» ekibin ise geleneksel merkezi özelliğini koruduğu, merkezi özellikleri ağır basan örgütlenmeler içinde olduğu bilinmektedir. Nihayet «milliyetçi» olan bu parti, CKMP'nin adının değiştirilmesi ile teşekkül etmiştir. Ülke yönetiminde de merkezi otoritenin güçlü olmasından yana olmaları da söz konusudur³⁹. Bu iki anlayışın nasıl ve hangi nedenden bir araya geldiği üstelik aynı parti çatısı altında birleşmelerinin hangi zorunluluklardan doğduğu bilinmemektedir.

Bir diğer konu Tahsin Demiray'ın derece derece İslamiyete yaklaşmasıdır. İlk yazılarında «laik anayasamız karşısında dinin bir cemaat işi olmasından başka çıkar yol görünmemektedir»⁴⁰, diyen Tahsin Demiray o zamanlarda henüz sempatisini tüketmediği Demokrat Parti'ye «ifrat ve tefrit»ten kaçınmayı ve dikkati önerir. İnançlar içinse «ibadet şatafatlı bir merasim değil, bir secde sahası içinde ödenen borç, kalplerden gelen seslerin bir kubbe altında buluşmasından ibarettir»⁴¹ önerisini getirir.

Bu yaklaşımların yayınlanmasının ardından 20 yıl geçtikten sonra ise «ben bugün sadece;

39 Geçmiş dönemde kullanılan «Millî devlet, güçlü iktidar» sloganı hatırlardadır.

40 Demiray, Tahsin, «1950-1953'ün Hatıralık Fiske Taşları», İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1956, s. 28.

41 Demiray, Tahsin, a.g.e., s. 27.

Ne mutlu Müslüman Türk gibi düşünen
 Ne mutlu Müslüman Türk gibi yaşayan
 Ne mutlu Müslüman Türk gibi davranan

diyorum» diyecek. Bir benzetme yaparak bir arada olmasını istediği siyasi akımları şöyle tanımlayacaktır: «Sakarya'nın sol sahilinde sahilinde düşman var!.. Sağ'da ise perişanlık!.. Var bölük bölük olmuşlar; lokma lokma olmaktadırlar. Evvela milliyetçi-mukaddesatçı olarak bölünmüş, sonra şeriatçı, tarikatçı; diğerleri ırkçı, kafatasçı, Anadoluçu, bilmem neci... 500 dernek bin çadır!..»⁴²

Bu açıklaması ile Tahsin Demiray'ın ilk kez sadece «Türkçü» akımlarla değil, «İslamcı» akımlarla da bir arada olmaktan yana tavır aldığını görüyoruz.

Bu makalesinde din eğitiminin önüne «kırmızı fener» dikildiğini bunun yanlış olduğunu savunacaktır. Ancak «İslamcı» akımlar konusunda belki de uzun zaman «siyasal» bir varlık olamamaları nedeniyle daha az duracaktır. 1965 sonrası yazılarında İslamcı akımlarla ilgili yazılarına rastlanabilecektir.

«Anadoluculuk» dediği akımın savunucuları ile ise diyalogu 1950'li yıllardan başlayarak iyi olacaktır. Bu akımın da kuramsal çalışmaları bu dönem sonrasında başka siyasal akımlara meyletmiş, Tahsin Demiray'ın ilgi duyacağı özelliklerini süratle yitirmiştir.

Fikirlerinde en önemli değişiklik muhtemlen Batıcılık'tan vazgeçmeyi önermesi olacaktır. Yüzyılın başlarında Türkçü, Osmanlıcı, bütün akımların benimsediği Batıcılık tartışma konusu yapılacaktır. Batıcılığın tartışma konusu yapılması ise bu akımın «gide gide Karl Marks'a dayanması»dır⁴³.

Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerine yönelik ilgisi, bu ilginin giderek Hindistan yarımadası Müslümanlarını kapsayacak şekilde genişlemesi anlamlıdır. Sovyetler Birliği sınırları içindeki Müslümanlar ve Batı dışı halklar zaten bu ilginin içindeydi.

42 Demiray, Tahsin, «Buhranlarımızın Temel Sebepleri», İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1970, s. 36.

43 Demiray, Tahsin, a.g.e., s. 27.

Tahsin Demiray'ın Türkiye dışındaki özellikle çevremizdeki ülke halklarına yönelik ilgisi bugün belki daha uygun değerlendirme imkânlarına kavuşmuştur. Bugüne değin mevcut gelişmeler ve Türkiye'nin çevresine, özellikle de Ortadoğu'ya temelsiz ilgisi ve İslam ülkeleri ile yakınlaşması anlamlıdır. Tahsin Demiray'ın bu önerisinin ardından Türkiye'de «laiklik ilkesi»nin gözden düşme süreci yaşaması da daha önceden temelleri atılmış bir gelişme olarak değerlendirilebilecektir.

*
**

Tahsin Demiray'ın zaman içinde sosyolojik görüşlerindeki temel değişmeyi izlemeye çalıştık. Ancak bu gelişme özellikle ömrünün son yıllarında politika ağırlıklı çalışmaları nedeniyle siyasal yazı ve söylevlerinden elde edilen ipuçları çerçevesinde gelişti.

Sosyolojimiz ve siyaset arasındaki geleneksel ilişki göz önüne alındığında bunun doğal karşılanması gereği açıktır.

Tahsin Demiray'ın Batıcılığı terk etme, Ortadoğu ve müslüman ülkelerle belli ilişkiler içinde birlikte olma ve bu çerçevede bir kimlik edinme arayışı veya önerisi, iki -Çin de katıldığında üç- süper ile Batı ülkeleri arasında yeni bir kimlikle ortaya çıkma önerisi belli hatırlatmalar yapmaktadır.

İlki Türk düşüncesindeki gelenekselliğin bozulmadığıdır. Prens Sabahattin ve Ziya Gökalp da sosyoloji ile ilgileri kadar siyasetle de ilgilerini sürdürmüşlerdir⁴⁴.

Önerileri toplum yapımızda her ne kadar belli değişikliklere gidilmesini kayıtlıyorsa da bir siyaset tercihi ile ortaya çıkılmaktadır. Önerilen siyaset toplumun kimliği olarak da sunulmaktadır.

Son çalışması olduğu sanılan broşürde Türk toplumunun sorunlarına eğilirken «Anadolucu, Türkçü, İslamcı v.b.» bölük bölük olduğunu söylediği akımları mümkün olduğunca bir arada ve belli bir temelde birleştirecek formüller arama kaygısındadır.

44 Tahsin Demiray bugün yaşasaydı. Muhtemelen en gözde sosyolog ve kuramcı olurdu.

Önce de belirtilmişti. Doğu-Batı çatışmasını⁴⁵ 1950'li yıllardaki yazılarında Türklerin Anadolu'ya girişi ile başlatıyordu. Bu son çalışmasında ise Trova ile başlayan çatışmaya, ardından Anadolu'dan geçen birçok uygarlığın serüvenine değinme gereği duyacaktır.

Yine eski yazılarında söylediği «Birinci Dünya Savaşı iki imparatorluğu tarihten sildi» yaklaşımını terk edecek. Rusya'nın daha güçlü çıktığını, tasfiye edilenin ise sadece Osmanlı İmparatorluğu olduğunu söyleyecektir.

Tavır değişiklikleri bu kadarla da sınırlı kalmamakta. Avrupa uygarlığını «insan beyninin Batı yarısı» diye açıklayan Avrupalı bilim adamlarından alıntılar yaparak onların düşündüğü «Doğu yarısı»nın Uzak Asya toplulukları⁴⁶ olduğunu Türklerin Avrupalılardan olduğu gibi bunlardan da farklı olduğunu savunacaktır⁴⁷.

Çin ve Japonya «Dış Asya» olarak tanımlanacak «İç Asya» konusu gündeme getirilecektir.

Bu açıklamalar çerçevesinde önerilen kimlik, Ortadoğu, Hindistan ve Anadolu'yu kapsayacak bir bölgede yeni ilişkilerin kurulması, bu ilişkilerin kurulmasında ve düzenlenmesinde misyon üstlenilmesi olabilecektir. Sorulabilecek soru ise bu kimliğin önerilmesi için niçin 1970'li yılların başlamasını beklemek gereğidir.

Sorulacak bu soruya mevcut bilgiler içinde ve Tahsin Demiryay'ın yaklaşımları çerçevesinde verilecek belli yanıtlar olacaktır. Bunların ilki bu dönemde Avrupa'nın daha özerk davranma eğilimlerinin -özellikle bu dönemde- artmasıdır. ABD'ye karşı belli tepkiler gelmesi ve bu tepkilerin yer yer şiddetli olmasıdır⁴⁸. Dünya egemenlik ilişkilerinde böyle bir gelişmenin yaratacağı problemler muhtemelen egemen olanlar tarafından düşünülmüş olmalıdır. Karşılaşılacak sorunlara ne tür çözümler önerileceği de... Sonuçta bize önerilen bu kimliğin bizim problemlerimizi değil, bizim dışımızdaki ilişkileri çözmeye yönelik olduğu iddiasına bu sınırlar içinde cevap bulunamayacaktır.

45 Bu çatışmadan muhtemelen sadece askeri çatışmayı anlıyor.

46 Kendisi «Dış Asya» tabirini kullanıyor.

47 Demiryay, Tahsin, a.g.e., s. 24.

48 Bu dönemde «Doğu-Batı» çatışmasının (SSCB ve ABD kastediliyor) yerini Kuzey-Güney ilişkilerinin almaya başladığı da söylenecektir. Bkz. Mehmet Gönlübol, Uluslararası Politika, S. Yayınları, tarihsiz, s. 55.

TÜRKİYE KÖYLÜ PARTİSİNİN SERÜVENİ

Tahsin Demiray'ın önemli faaliyetlerinden birisi de siyasal çalışmalarınıdır. Bizzat kurucuları arasında yer aldığı ve uzun zaman genel başkanlığını yaptığı Türkiye Köylü Partisi'nin kısaca serüvenini ele almakta yarar var. Türk siyasal yaşamında pek etkinliği ve rolü olmadığı izlenimini veren bu partinin en belirgin yanı bir doktrin partisi olmasıdır.

Tahsin Demiray, «Science Social 57 yıldan beri ilim olarak genişlerken iki devrede siyasi teşekküle mesnet olmuştur. Bunlardan ilkinin Ahrar Partisi olarak Meşrutiyet'te görürüz. Diğeri ise 19 Mayıs 1952'de sahaya çıkmıştır»⁴⁹ diyerek Türkiye Köylü Partisi'nin dayanaklarını açıklamıştır. 19 Mayıs 1952'de kurulan parti Türkiye Köylü Partisi'dir. Kuruluşunda oldukça etkin çalışmalar yapan Tahsin Demiray, kuruluş çalışmaları sırasında zamanın birçok ünlüsü ile görüştüğünü, partiyi oldukça güçlü bir eekiple kurmak istediğini kendisi de açıklamıştır. Partinin kuruluşu sırasında dönemin başbakanı Adnan Menderes'in aleyhte faaliyetler yürüttüğü, parti kurulduktan sonra da birçok konuşmasında bu partiye karşı tavır aldığı bilinmektedir. Bu siyasilerin birbirlerine olağan yaklaşımları olarak değerlendirilebilir. Ancak Tahsin Demiray'ın yakınlarınca ifade edildiğine göre bu sadece iki siyasi partinin birbirlerine karşı olağan tavırları arasında değildir. Çünkü Tahsin Demiray uzun zaman tek parti olarak iktidarda kalan CHP'ye karşı sadece parti olarak değil, aynı zamanda tek partinin ideolojisine karşı da bir görüş getiren parti oluşması için çalışmış, kuruluş yıllarında da Demokrat Parti'ye bu nedenle destek vermiştir.

Türkiye Köylü Partisi'nin serüveni konusunda basında elde edilebilen en geniş bilgi o tarihlerdeki Cumhuriyet gazetesi nüshaları. Türkiye Köylü Partisi'nin kurulacağı konusunda basında tespit edebildiğimiz ilk kayıt 17 Mayıs 1952 Cumartesi günü 9985 sayılı Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan haberdır. Bu haberde Çanakkale Milletvekili Süreyya Endik'in basına yaptığı açıklamadan özetler yer alıyor.

49 Demiray, Tahsin, et al., «Le Play Sosyolojisinin 100. Yılında Dünyada ve Türkiye'de Tesirleri», İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1958, s. 23.

Bu açıklamada 19 Mayıs'ta Ankara'da yapılacak bir toplantı ile Türkiye Köylü Partisi'nin resmen faaliyete geçeceği bildiriliyor. Açılışa hükümet ve devlet erkani da davet edilerek mümkün olduğunca görkemli bir tören düzenlenmek isteniyor.

Haberin içinde, «İstanbul'daki Liberal Köylü Partisi, Türkiye Köylü Partisi'ne iltihak etmiştir. Köylü Partisi'nin kurucuları arasında Profesör Ethem Menemencioğlu, Tahsin Demiray, emekli general Kandemir'in isimlerinden bahsedilmektedir» deniliyor.

Demokrat Parti milletvekillerinden 70-80 kişinin de bu partiye katılacağı haberinin doğrulanmadığı belirtiliyor.

20 Mayıs 1952 Salı günü 9988 sayılı Cumhuriyet gazetesinde Türkiye Köylü Partisi genel başkanlığına Seyhan Milletvekili Profesör Remzi Oğuz Arık'ın seçildiği haberi tek sütundan ve birinci sayfadan verilmektedir.

Devam sayfasında tek sütuna yaklaşık yarım sayfa tutan haberde illerden Ankara'ya gelen 370 kurucunun hazır bulunduğu bir toplantının yapıldığı, toplantıda tüzük ve programın okunmasından sonra seçimlere geçildiği yer alıyor.

Profesör Remzi Oğuz Arık'ın genel başkanlığı, Profesör Ethem Menemencioğlu'nun fahri başkanlığı, Tahsin Demiray'ın genel sekreterliğe, üyeliklere Cezmi K. Türk (Seyhan Milletvekili), Dr. Süreyya Endik (Çanakkale Milletvekili), emekli general Osman Nuri Güler, emekli general Cemil Kandemir, Asaf İlbay, Asım Dinç, Cemal Azmi Soydaner, Kâmil Tekerek, İhsan Önal, Tahsin Alta, Kemal Aytemur, Selim Sarp, Halim Kayılı, Selim Yılmaz, Mithat Bayatlı, Hakkı Kâmil Boşe (Vakıflar eski Genel Müdürü), Muzaffer Enver Binal, Hadi Dener'in seçildikleri bildirilerek Profesör Remzi Oğuz Arık'ın demecine yer veriliyor.

Remzi Oğuz Arık demecinde «Parti ve politika işlerinde amatör olduklarını ve daima amatör kalacaklarını» belirterek Prens Sabahattin'den sonra bir doktrin partisi kurduklarını söylüyor ve yapacakları faaliyetleri anlatıyor.

Yaklaşık 6 ay geçtikten sonra basında Türkiye Köylü Partisi'nin kongresinin toplandığı haberi yer alıyor. 27 Ekim 1952 Pazartesi günü 10.143 sayılı Cumhuriyet gazetesindeki haber birinci say-

fadan iki sütunda veriliyor. Haberde şimdiye kadar yapılan kongreler içinde en sakin kongrenin yapıldığı kaydediliyor. Kongre habesinde İsmet İnönü ve Kemal Satır'ın da dinleyicilere ayrılan yerde oldukları belirtiliyor.

Kongrede konuşan Profesör Remzi Oğuz Arık, «Demokrat Parti, tahammül edilmez hale gelen uzayan CHP totaliterciliğine bir isyandı» diyor. Profesör Remzi Oğuz Arık hükümetin izlediği dış politikayı beğendiklerini, Asya'da Türklüğün kütleler halinde yok edildiğini, ülkede ise fikir ve vicdan hürriyeti olmadığını ifade ediyor.

Kongrede delege sayısının 40-50 civarında olduğu ve kongrenin çok sessiz, patırtısız gürültüsüz yapılarak dağıldığı bildiriliyor.

*

**

Daha sonraları partinin genel başkanı Profesör Remzi Oğuz Arık vefat eder. Yerine genel sekreter Tahsin Demiray genel başkan seçilir.

4. kongrede partisinin kuruluş çalışmalarını anlatan Tahsin Demiray geçen üç yılın da değerlendirmesini yapar. Bu değerlendirmede şu görüşlere yer verilmektedir :

Parti, 1952 yılı 19 Mayıs'ında kurulur. Partinin kuruluş hazırlıkları yapılırken birçok ülkelerdeki partilerin programları inceleniyor. BM'nin Ortadoğu raporları, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki İkinci Dünya Savaşı öncesi partilerin programları da değerlendiriliyor.

Kuruluş hazırlıkları sürerken bu tür çalışmaların yanında dönemin siyasi şöhretleri ile de diyaloga giriliyor. Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Nihat Reşat Belger, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Halide Edip Adıvar, Selahaddin Adil Paşa, Hikmet Bayur... görüşülen ünlüler arasındadır. İktidardaki DP'nin kimi milletvekilleri, eski bakanlardan Şevket Reşat Hatipoğlu ve arkadaşları ile de görüşülüyor. Bunların birçoğu son anda kuruluşa katılmaktan vazgeçiyor⁵⁰.

⁵⁰ Demiray, Tahsin, «4. Büyük Kongrede Genel Başkan Tahsin Demiray'ın Konuşması», İstanbul, Türkiye Köylü Partisi Yayınları, 1956, s. 4.

Şemsettin Günaltay ise son anda ayrılanlar arasında yer alıyor. Birçok «ünlü» ise fiilen politikaya katılmayacağını belirtiyor. Tahsin Demiray genel kurul açış konuşmasında partinin kuruluşu sırasında birçok engellerin çıkarıldığını açıklıyor. Engelleyici olarak da CHP'yi, DP'yi, MP'yi ve Mason Derneğini sayıyor. Partilerinin kuruluşundan sonra partilerinin sınıf partisi, ardından din partisi olarak da Atatürk düşmanı ve padişahçı olarak gösterilmek istendiğini açıklıyor.

Tahsin Demiray, «partimizin eski yeni Millet Partisi ile birleşmesi yolunda da bilhassa emniyetle alakalı oldukları tahmin edilen şahıslar çok kurnaz mesai sarfetmişlerdir» diyor^{51 52}.

*
**

Bu bilgilerden edinilen izlenim partinin kuruluşu sırasında çalışmaların oldukça geniş tutulmasına rağmen partinin istenen gelişmeyi göstermemiş olduğudur. 4. Kongreyi ise genel merkezlerini İstanbul'a taşımış olarak yapmaktadırlar. Ülke içinde hayat pahalılığı v.b. eleştiriler yanında özellikle dış politika problemleri ile ilgilenmektedir. Dış politikada izlenmesi gereken stratejiyi «Amerika başta olmak üzere Batılı dost ve müttefiklerimizle olan umumi siyaseti tasvip ediyoruz. Manevi bakımdan da kendilerine tarihi bağlarla merbut bulunduğumuz bu memleketler halkları ve hükümetleri ile olan münasebetlerimizin daha da takviyesi gerekmektedir» diyerek açıklar⁵³.

5. Genel Kongre : Türkiye Köylü Partisi'nin son kongresidir. Daha sonra partiyi feshederek Cumhuriyetçi Millet Partisi ile birleşeceklerdir. Bu kongrede Tahsin Demiray öncelikle kongrelerin yarattığı maddi külfet ve problemlerden yakınacaktır. Her yıl kongre yapmayı amaçladıkları halde bir önceki yıl kongre yapamadıklarını ifade edecek «Camiasına dahil bulunduğumuz Garp medeniyetinin gerektirdiği kurallara, müessese ve onların işleyiş icaplarına, gereği gibi intibak etmek ve muasır medeniyet kurallarını şeklen değil,

51 Demiray, Tahsin, a.g.e., s. 7.

52 Böyle demekle birlikte daha sonraları bu parti ile birleşmenin yollarını kendisi arayacak ve birleşmeyi gerçekleştirecektir.

53 Demiray, Tahsin, a.g.e., s. 10.

ruhen, bedenen ve fiilen yaşar, çalışır, işler hale getirmek» gereğini belirterek İngiliz İşçi Partisi'ni örnek gösterecektir⁵⁴. Bu partinin Birinci ve İkinci Dünya Savaşı koşullarında dahi gecikmesiz olarak kongrelerini yaptığını ifade edecektir. Türkiye'de de benzer şekilde kongrelerin zamanında toplanması gereğine işaret edecektir.

1957 seçimleri, Türkiye Köylü Partisi'nin katılabileceği son seçimdir. Bu seçim öncesindeki durum değerlendirmelerinde Tahsin Demiray oldukça olumlu bir hava estirildiğini söyler. Dar seçim bölgesi diye tabir edilen seçim sisteminin kabul edilmemiş olmasını eksiklik kabul eder. Mevcut seçim sisteminin totaliter rejimlerdeki ile aynı olduğunu savunur.

Seçimlere katılmayı kararlaştırdıklarını, bu anlamda hazırlıkları olduğunu, ancak hükümetin seçime katılma koşulu olarak getirdiği 40 ilde örgütlenme zorunluluğu nedeniyle seçimlere katılmama kararı aldıklarını söyler.

Parti merkez temsilciler meclisinin seçimlere katılmama kararını da kısaca şöyle özetler :

«1 — DP iktidarının bugüne kadar rejimin ana meselelerinde ve milletin büyük kitlesini ilgilendiren iktisadi sahada taahhütlerini yerine getirmemiş bulunması ve icraatını vatandaşın serbest tasvibine arz etmekten çekindiği son seçim kanununu tadille göstermesi ve daha şimdiden seçim kampanyasında almakta bulunduğu ağır tedbirlerin yapılacak seçimlerin muhalefet için neticesiz bırakılabileceği ve netice alınsa bile tehlikeler arzedeceği kanaatine varılmıştır.

«2 — Şu şartlar altında yapılacak seçimin ancak birbirlerine iktidar ve muhalefet devreden ve halen birbirinin icraatından sorumlu bulunan iki siyasi zümrenin, yukarıdaki şartlara rağmen kendi aralarında bir hesaplaşma meselesinden ibaret olduğu tespit olunmuştur.

«3 — Bu sebeple şimdiki halde partimizin seçim yoluyla, millete yapacağı bir hizmet bulunmadığından Türkiye Köylü Partisi'nin 34 vilayette kurulmuş olan teşkilatıyla seçimlerden çekildiğini beyan

54 Demiray, Tahsin, «Türkiye Köylü Partisi 5. Büyük Kongresinde Genel Başkan Tahsin Demiray'ın Konuşması», İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1957, s. 4.

eyler ve CMP ile Hürriyet Partisi'nin de bu görüşü benimseyerek bu hesaplama sırasında dünün ve bugünün mesullerini başbaşa bırakmaya davet ederiz.

«4 — 4 Eylül 1957 tarihli müşterek siyasi taahhüdü ise bir senet ittihaz etmekte devam edeceğimizi ve vakti gelince müteahhitlerin her birinden ayrı ayrı ödenmesinin talep edileceğini ayrıca beyan ederiz»⁵⁵.

**

Tahsin Demiray'ın özellikle 2. maddedeki görüşü 1950'den sonra köprülerin altından çok sular aktığını göstermektedir.

1950'de DP'yi «Demirperde dışında kalmanın güvencesi» olarak gören Tahsin Demiray, 7 yıl sonra CHP ve DP'yi «birbirlerine iktidar ve muhalefet devreden, birbirlerinin icraatından sorumlu iki siyasi zümre» olarak görmektedir.

Kongre konuşmasında ekonomik konulara değinirken de Yunanlı Tüccarın Türkiye'yi sömürdüğü söz konusu edilmekte, Türkiye'nin ithalatını gerçekleştirenlerin çoğunun Yunan uyruklu tüccar olduğu, 1957 senesinde bunların 4-5 milyar lirayı ithalatçı payı olarak aldıkları belirtilmektedir. Ekonominin iyi gitmediği, enflasyonun azdırıldığı, ekonomideki bozuklukların giderek sosyal yapıyı bozacağı ifade edilerek bozulmanın ilk görüntüsü olarak kırdan kente başlayan göç gösterilmektedir⁵⁶.

Tahsin Demiray'ın köy problemleri ve Anadolu insanı ile 1951 yılı sonlarında ilgilenmeye başlaması belli aşamalar göstererek gelişmektedir. Geçen 6 yıl içinde temel problemi köylüler olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında ortaya atılan tarih tezlerinden birisi olan «Anadoluculuk» «Orta Asyacılık» ardından uzun süre ilgilendikleri temel tezleri olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında özellikle de 1930-40 yılları arasında Orta Asya Türkleri ile tarihimiz arasında bağ kurma eğilimleri söz konusu idi. Çok partili dönem sonrasında ise esas ilgileri «köycülük» olmuştur.

⁵⁵ Demiray, Tahsin, a.g.e., s. 12.

⁵⁶ Enflasyondan geniş şekilde bahseden ilk politikacı muhtemelen Tahsin Demiray'dır. Türkiye'de, Demiray uzun uzun enflasyonun «haksız kazanç» olduğunu ve durdurulması gerektiğini anlatacaktır.

1957 yılı itibarıyla da bu iki akımı bir arada tutma anlayışı gelişecektir. Parti kongrelerinde ve diğer konuşmalarda «köycü»lerle birlikte «Türkçü» ve «milliyetçi»lere de çağrı yapılmaya başlanacaktır.

Türkiye'den Yunanistan'a göç etmesine rağmen Türkiye ile ilişkisini kesmemiş, ticari ilişkilerini sürdüren gayri Müslim tüccar politik eleştiri konusu yapılabilecektir.

*
**

Önce de ifade edildiği gibi Türkiye Köylü Partisi seçimlerde bekledikleri ilgiyi bulamaz. Hedefledikleri parlamenter başarıya ulaşamaz. Aynı şekilde huzursuzlukları olan CMP ile birleşerek siyasi mücadeleyi sürdürmek isterler.

Bu birleşmenin ardından Tahsin Demiray genel başkan olmaz. Ancak partide belli bir etkinliği vardır. Partinin adı Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) olur. 1960 hareketi ardından ise Tahsin Demiray bu parti ile ilişkilerini keser. Adalet Partisi'nin kurucuları arasında yer alır.

CKMP ise küçük bir parti olarak varlığını bir müddet sürdürür. 1960 hareketini gerçekleştiren subaylardan «Ondörtler» denilen gruba mensup olanlar daha sonra bu partinin yönetimini üstlenirler. Ancak bunların bir kısmı daha sonra ayrılır. CKMP ise bu gruba mensup subaylardan Alpaslan Türkeş yönetiminde ve adı «Milliyetçi Hareket Partisi» olarak değişmiş şekilde 12 Eylül 1980 hareketi sonrasında bütün siyasi partilerle birlikte bu partinin de siyasal varlığı son bulur. Ancak parti özellikle de isim değişikliğinden sonra ademi merkezîyet görüşlerini terkeder. Olabildiğince merkezîyetçi bir karakter kazanır. Tahsin Demiray ise 1964 yılında TBMM'deki üyeliğinden ölümüne kadar bu partinin gençlik, öğretmenler v.b. sosyal gruplar için düzenlediği konferans ve toplantılara katılır. «Ademi merkezîyet» ve «teşebbüsü şahsi» kavramlarını daha az kullanır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Tahsin Demiray'ın siyasal çalışmalarları ve çabaları çok başarılı sayılamaz. Ancak savunduğu ekonominin önerdiği siyasetin belli bir başarısı söz konusudur.

Tahsin Demiray'ın yaşamı, çalışmaları ve faaliyetleri konusunda derlenebilen bilgiler özetlenmeye, fikirlerinin genel özellikleri ve ana doğrultuları verilmeye çalışıldı. Bu ana doğrultuyu hazırlayan ve geliştiren düşünceler de kısaca tanıtıldı. Yola belli fikirlerle ve öngörülerle çıktığımızı görüyoruz. Bu fikirler ve öngörülerin genel çizgisi değişmese de yer yer dayanaklarının değiştiğine, değiştirilebildiğine tanık oluyoruz.

Bu sosyoloji akımı Tahsin Demiray'dan önce Türk toplumu üstüne belli görüşler getiriyor. Belli bir kimlik öneriyordu. Önerdiği kimlik de belli siyaset seçimine dayanıyordu. Toplum tanımlamalarında bu yaklaşımın, seçilen siyasetin belli izlerini bulmak mümkün olacaktır.

Toplumumuzun var olan ve karşılaşılabilen sorunlarına önerilen çözümlerde de aynı siyaset seçiminin izleri görülecektir. Problemlerin çözümünde mühendislik konularında olduğu gibi genellikle parçadan bütüne gitmeye özen gösterilecektir. Tek tek köylerle ilgilenilmesi, toplumumuzun temel ünitesinin köy olduğunu tespit etmeleri ve bu en küçük parçanın problemlerinin saptanıp çözüm önerisi ile bütünün problemlerine yönelik faaliyetleri olacaktır. Kurdukları partinin «köylü partisi» olması da yine yöntemlerinin hazırladığı bir yaklaşımdır.

Eğitim meselelerine yaklaşımları da bireyden yola çıkarak olacaktır. Bireyi temel alacaktır. Girişimci insan yetiştirme kaygısı taşıyacaklardır. Buradan da girişimcilik karakteri eğitim yolu ile geliştirilmiş bir toplum örneğine ulaşmak isteyeceklerdir.

Problemlere yaklaşımda belli bir tarih yaklaşımı üstüne bir model ve çözümler kurulmak istenecek, değişen koşullara göre ana doğrultuda mensubu olduğu ekole bağlılık sürse de fikirlerinde büyük değişikliklere tanık olunacaktır.

Fikirlerinde değişiklikler olduğu değerlendirmelerinin ve çalışmalarının seyri içinde çok açık görülebilecektir. Kimi değerlendirmelerinde Prens Sabahattin'e rağmen Le Play'ci olacaktır. Söz gelişi Prens Sabahattin Lozan Anlaşmasını «Türklerin bağımsızlıklarının onaylanması» olarak açıklarken⁵⁷, Tahsin Demiray bu anlaş-

57 Ege, Nezahat Nurettin, a.g.e., s. 459.

mayı «masa başı kaybı» diye niteleyecek⁵⁸. Bağımsız bir devlet olma haklarının zedelendiğini belirtecektir.

Benzer örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu ekole mensup sosyologların çalışmalarının özellikle tarih tezleri çerçevesinde birbirleri ile geliştikleri, birçok nokta bulunacaktır. Çalışmalarında iç tutarlıktan bahsedilemeyecektir. Ancak buna rağmen fikir hareketi olarak varlıklarının sürekliliğinden, devamlılığından bahsedilebilecektir.

Türkçülük konusunda benzer tavırlar koymasalar bile «Türkçülüğün», «Türkçülerin» ve «milliyetçilerin» birliğinden söz edebileceklerdir. Gerek toplum modeli gerekse, siyasi parti modeli olarak sundukları merkez dışılık tavırları sürmesine rağmen merkezîyetçi parti örgütlenmelerine evet diyeceklerdir.

Yine tarihe yönelik değerlendirmelerinde çok değer verdiği, iltifatlarda bulunduğu Mehmet Ali Şevki Bey, Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal bilimle açıklanmasında hiçbir şekilde imparatorluğun Bizans'ın devamı olduğunu kabul etmezken Tahsin Demiray, «Bizanslaşma»dan bahsedebilecektir. «Bizanslaştıkça» toplum sorunlarımızın çoğaldığından da⁵⁹.

Bu tür sorunlarla karşılaşmalarının belli açıklamaları olacaktır. İki, 19. yüzyıl Batı kaynaklı bir sosyoloji akımı çerçevesinde sorunlarımıza çözüm önerilmek istenmesi, sadece Batı sorunlarına, Batı'nın çok özel sorunlarına çözüm olan bu akım içinde büyük değişimler yaşayan ve büyük değişimler önünde olan Türkiye'de bu okula dayalı bir düşünce sürekliliği sağlamanın imkânsızlığı olabilecektir.

Sosyolojimizin 80 yıllık geçmişi içinde bu durum belli saptamaları hazırlayacaktır. Bir sosyoloğumuzun «Sosyoloji, bizde sosyal olayları ve tarihi objektif gözle eleştirecek yerde ya kurtarıcı bir prensip olarak düşünülmüş veya politikanın yedeğinde ikinci planda bir ilim olmuştur» yargısının hazırlanmasında belli etkisi ola-

58 Demiray, Tahsin, «1950-1953'ün hatıralık Fiske Taşları», s. 31.

59 Demiray, Tahsin, «Toplum Yapımıza Tarih İçinde Bir Bakış», İstanbul, Türkiye Basımevi, 1955, s. 14.

caktır⁶⁰. Bir tür suçlama olan bu yargı sadece bu akım için de geçerli değildir.

Bir başka sosyoloğumuzun bu akım için yine benzer yargıları olacaktır. Le Play'i ve Prens Sabahattin'i «nazariyeden ziyade aksiyon motifi ile harekete geçmişlerdir» şeklinde değerlendirecektir⁶¹. Aynı kaygının Tahsin Demiray için de geçerli olmaması için bir neden yoktur.

Ancak bu okulun, düşünce üretimi konusundaki istikrarsızlığına, düşünce sürekliliği konusundaki başarısızlığına karşın geçen yüz yıla yakın dönem içinde önerdikleri siyasetin (87 yıl) konumunu güçlendirmesi söz konusudur⁶². Bu güçlenme zaman içinde artarak gelişmiş, ülke yönetiminde söz ve karar sahibi olma fırsatını bulmalarını sağlamıştır⁶³. Yalnız, bu başarıları hiçbir şekilde önerilerinin geçerliliğinin kanıtı olarak değerlendirilmemelidir.

Önerdikleri siyasetin başarısının nedenlerinin, bu ekole mensup kişilerden birinin yani Tahsin Demiray'ın yaşamı boyunca parlayan yıldızının nasıl parladığının açıklanması sorunu vardır. Bu konudaki belge, bilgi, anı ve özel ilişkilerin elde edilip değerlendirilmesi sorunu, yani bu başarının nedenlerini açıklayabilecektir.

Sosyolojimiz içinde Tahsin Demiray'ın yerine gelince önümüzde belli sorunlar vardır. Bunlardan ilki sosyolojimizin belli bir ekşene oturmasıdır. Toplumumuza mutabakat sağlayacak kimlik önerisi sunabilmesidir. Ancak bu şekilde sosyolojimizin çizeceği ana eksen, doğrultu içinde Tahsin Demiray'ın belli bir yeri olabilecektir. Yaşamı, çalışmaları ve faaliyetleri bu çerçevede içinde bilgi olarak anlamlı olabilecektir.

60 Tanyol, Cahit, et al., «Türk Sosyolojisinin Bazı Sorunları», İstanbul, İÜBE Matbaası, 1973, s. 431.

61 Freyer, Hans-Çağatay, Tahir, «İçtimai Nazariyeler Tarihi», Ankara, İktbal Matbaası, 1977, s. 262

62 Prens Sabahattin'in bu fikir savunmaya başladığı tarih net olarak bilinmemektedir. Ancak 1901 yılında topladıkları Jöntünk Kongresi faaliyetlerinin başlangıcı olarak ele alınabilir.

63 İktidardaki Anavatan Partisi'nin yöneticilerinden Mustafa Taşar İktidar oldukları ilk günlerde «Biz Prens Sabahattin'in fikirlerinin devamıyız» demişti. (Gölge Adam gazetesi Kasım 1986 sayıları).

TAHSİN DEMİRAY BİBLİYOGRAFYASI *

1 — KİTAPLAR

- DEMİRAY, Tahsin, «Düşünceler Duygular», İstanbul, 1929.
- DEMİRAY, Tahsin, «Yeni Resimli Alfabe», İstanbul, Türk Nesriyat Yurdu, 1929-1931.
- DEMİRAY, Tahsin — ZİYA, Abdullah, «Tepe Göz», İstanbul, 1929.
- DEMİRAY, Tahsin — ZİYA, Abdullah, «Afrika Vahşileri Arasında», İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1932.
- DEMİRAY, Tahsin — ZİYA, Abdullah, «Afrikanın Korkunç Ormanlarında», İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1938.
- DEMİRAY, Tahsin — CAHİT, M., «Büyük Dünya Hava Yarışı», Sayı: 1-7, İstanbul, Türkiye Basımevi, 1936.
- DEMİRAY, Tahsin — CAHİT, M., «Deniz Canavarı», İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1935.
- DEMİRAY, Tahsin — CAHİT, M., «Deniz Kızı Erna», İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1938.
- DEMİRAY, Tahsin — CAHİT, M., «Dik Saçlı», İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1931, 1935'te ikinci baskı.
- DEMİRAY, Tahsin — CAHİT, M., «Dirilen Ölü», İstanbul, Maarif Kitabevi, 1932.
- DEMİRAY, Tahsin — CAHİT, M., «Dişçi Güzeli», İstanbul, Maarif Kitabevi, 1932.
- DEMİRAY, Tahsin — KOZANOĞLU, Abdullah Ziya, «Boz Aygırlı», İstanbul,....., 1929.
- DEMİRAY, Tahsin — KOZANOĞLU, Abdullah Ziya, «Boğaç Han», İstanbul,....., 1929.
- DEMİRAY, Tahsin — KOZANOĞLU, Abdullah Ziya, «Kanlı Oğlu Kanturalı», İstanbul,....., 1929.

* Tahsin Demiray'ın ontaklaşa veya kendisinin çalışmalarından tespit edilebilenler alınmıştır.

- DEMİRAY, Tahsin — KOZANOĞLU, Abdullah Ziya, «Kara Çoban», İstanbul,....., 1929.
- DEMİRAY, Tahsin — KOZANOĞLU, Abdullah Ziya, «Kunduzlar Kraliçesi», İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1938.
- DEMİRAY, Tahsin — KOZANOĞLU, Abdullah Ziya, «Kurtlar», İstanbul, Selamet Basımevi, 1935.
- DEMİRAY, Tahsin — KOZANOĞLU, Abdullah Ziya, «Kuşadamın Maceraları», İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1938.
- DEMİRAY, Tahsin — KOZANOĞLU, Abdullah Ziya, «Küçük Kahraman», İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1935.
- DEMİRAY, Tahsin — KOZANOĞLU, Abdullah Ziya, «Küçük Korsan», İstanbul, A. Halit Kitabevi, 1930.
- DEMİRAY, Tahsin — KOZANOĞLU, Abdullah Ziya, «Küçük Uçman», İstanbul, Ülkü Basımevi, (13 forma), 1936.
- DEMİRAY, Tahsin, «9 Yıldız Münasebetiyle», İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1945.
- DEMİRAY, Tahsin, «Türkiye Köylü Partisi Tüzük Tasarısı», İstanbul, Türkiye Basımevi, 1953.
- DEMİRAY, Tahsin, «3. Büyük Kongrede Genel Başkan Tahsin Demiray'ın Konuşması», İstanbul, Türkiye Basımevi - Türkiye Köylü Partisi Yayınları, 1954.
- DEMİRAY, Tahsin, «Toplum Yapımıza Tarih İçinde Bir Bakış», İstanbul, Türkiye Basımevi, 1955.
- DEMİRAY, Tahsin, «Arkada Baraktığım Küçük İşaret Taşları», İstanbul, Türkiye Basımevi, 1955.
- DEMİRAY, Tahsin, «Türkiye'de Son 50 Yıllık İç Politika Gizli Cemiyetler, Komiteler, Partiler», İstanbul, Türkiye Basımevi, 1955.
- DEMİRAY, Tahsin, «4. Büyük Kongrede Genel Başkan Tahsin Demiray'ın Konuşması», İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1956.
- DEMİRAY, Tahsin, «1950-1953'ün Hatıralık Fiske Taşları», İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1956.

- DEMİRAY, Tahsin, «Hindistan Mücahidi Ahmed Azad ve İngiliz Mahkemesi Önündeki Nutku», İstanbul, Türkiye Basımevi, 1956.
- DEMİRAY, Tahsin, «Partiler Kurulur mu Doğar mı?», İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1957.
- DEMİRAY, Tahsin, «Türkiye Köylü Partisi 5. Büyük Kongrede Genel Başkan Tahsin Demiray'ın Konuşması», İstanbul, Türkiye Basımevi, 1957.
- DEMİRAY, Tahsin, «Modern Cemiyet İlminin Kurucusu Le Play'in Hayatı», (Türk Sosyoloji Cemiyeti İlmî Kongre Tebliğleri) ve (Le Play Sosyolojisinin 100. Yılı Dünyada ve Türkiye'de Tesirleri) adlı iki kitap içinde makaleler iki kez basılmıştır. İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1958.
- DEMİRAY, Tahsin, «Science Social'ın Türkiye'ye Gelişi ve Bizdeki Tesirleri» (Türk Sosyoloji Cemiyeti İlmî Kongre Tebliğleri) ve (Le Play Sosyolojisinin 100. Yılı Dünyada ve Türkiye'de Tesirleri) adlı iki kitap içinde makaleler iki kez basılmıştır. İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1958.
- DEMİRAY, Tahsin, «CKMP Yeni Tüzük Tasarısı Üzerinde Bazı Düşünceler ve Seçim Organları ile Tatbikat Planları», İstanbul, Türkiye Basımevi, 1959.
- DEMİRAY, Tahsin, «Millet Meclisi'nde Açılan Dış Politika Genel Görüşmesinde İstanbul Milletvekili Tahsin Demiray'ın Konuşması», İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1963.
- DEMİRAY, Tahsin, «Üniversite İslahat Kanunu Üstüne Konuşma», Ankara, TBMM 1965 yılı tutanakları.
- DEMİRAY, Tahsin, «Millî Eğitimimize Sol Akımların Girişi ve Öncüleri», İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1967.
- DEMİRAY, Tahsin, «İstiklal Harbimizin Müdafaası» İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1969.
- DEMİRAY, Tahsin, «Buhranlarımızın Temel Sebepleri» İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1970.

2 — SÜRELİ YAYINLAR

Tahsin Demiray'ın yayınladığı birçok süreli yayın var. Bunlar içinde tesbit edilebilen yayınları ve özellikleri şöyle :

- HAFTA** : Siyasi, haftalık dergi. Siyasi yazı ve fotoğraflar bulunmakla birlikte magazin ağırlıklı yazı, resim ve fotoğraflar da var.
- EV-İŞ** : Aylık kadın dergisi. Bol fotoğraflı. Kadınların giyimi, kuşamı, süslenmesi, yemek yapımı, bebek bakımı, örgü ve dikiş modelleri, derginin temel konuları.
- ELİŞLERİ** : Üç ayda bir yayınlanan elişi ve kadın dergisi konuları. Ev-İş dergisi ile ortak konular.
- YILDIZ** : Onbeş günlük sinema dergisi. Hollywood sanatçılarından ve filmlerinden haberler ve fotoğraflarla birlikte. Yerli sinema ve Yeşilçam sokağı haberleri magazine olarak sunulmuş yazılar var. Bol bol mayolu kadın sanatçıların fotoğrafları.
- ÇOCUK HAFTASI** : Haftalık çocuk gazetesi. Çocukların okumasını özendirici. İlgilerini çekecek şekilde hazırlanmış, yazı ve fotoğraflar kullanılan bir dergi.
- YAVRUTÜRK** : Aylık çocuk dergisi.
- YAVRUKURT** : Aylık çocuk dergisi.
- İLK OKULA TEMEL BİLGİLER** : Milli Eğitim Bakanlığı'na tavsiye olunmuş haftada iki kez yayınlanan çocuk kitapları serisi. Derslere yardımcı bilgileri içeren bu kitaplar ilkokulların bütün sınıflarına hitap edecek şekilde düzenlenmiş.

TÜRKİYE

Her hafta yayınlanan siyasi gazete. Cumartesi günleri dağıtımı yapıyor. Türkiye Köylü Partisi'nin gayri resmi yayın organı niteliğinde. Partinin görüşlerini yansıtıyor. 16 Mayıs 1953'te yayına başladı.

YARARLANILAN KAYNAKLAR *

- AKÇURA, YUSUF, «Üç Tarz-ı Siyaset», Ankara, TTK Basımevi, 1976.
- DEMİRKAN, SELAHADDİN, «Tecrübi Sosyolojiye Giriş», Ankara, T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayını, No: 376, 1958.
- EGE, NEZAHET NURETTİN, «Prens Sabahattin Hayatı ve İlmî Müdafaaaları», Fakülteler Matbaası, 1977.
- ERGÜN, DOĞAN, «100 Soruda Sosyoloji El Kitabı», İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1979.
- FINDIKOĞLU, Z. FAHRİ, «İçtimaiyat», İstanbul, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, 1950.
- GOLOĞLU, MAHMUT, «Demokrasiye Geçiş Yılları 1946-1950», İstanbul, Kaynak Yayınları, 1982.
- GÖNLÜBOL, MEHMET, «Uluslararası Politika», Ankara, S Yayınları, Tarihsiz.
«SSCB Dış İşleri Bakanlığı Stalin-Roosevelt ve Churchill'in Gizli Yazışmalarında Türkiye 1941-1944». Çev. Levent Konyar, İstanbul, Havass Yayınları, 1981.
- KONGAR, EMRE, «Türk Toplum Bilimcileri», İstanbul, Remzi Kitabevi, 1982.
- SEZER, BAYKAN, «Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı», İstanbul, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1981.

* Tahsin Demiray'ın çalışmaları ve yayınları ayrı olarak «Ek»te verilmiştir.

- SEZER, BAYKAN, «Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları», İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1979.
- SEZER, BAYKAN, «Sosyolojinin Ana Başlıkları», İstanbul, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1985.
- SEZER, BAYKAN, «Türk Sosyologları», «Türk Toplum Tarihi Semineri», Yayınlanmamış ders notları.
- TANYOL, CAHİT, «Prens Sabahattin, İctimai Monografi», Sosyoloji Dergisi, Sayı: 4-5, s. 145-177, İstanbul, Pulhan Matbaası, 1949.
- TANYOL, CAHİT, «Türk Sosyolojisinin Bazı Sorunları», Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan, Edebiyat Fakültesi, s. 429-432, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1973.
- PRENS SABAHAATTİN, «Türkiye Nasıl Kurtarılabilir», İstanbul, Elif Yayınları, 1965.
- Vâ-Nû (Vâlâ Nureddin) «Bu Dünyadan Nazım Geçti» değişik baskılar.
«Tahran Yalta ve Potsdam Konferansları», Çev. Fahri Yazısı, İstanbul, Sinan Yayınları, 1972.